

УЛОГАТА НА СОЦИОЛОГИЈАТА ВО ПРОУЧУВАЊЕТО НА ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ НА ГЛОБАЛНО И РЕГИОНАЛНО НИВО¹

Книгата под горенаведениот наслов *Социолошки огледи* претставува збир и целина на статии и презентации на научни собири во Србија и странство, објавени во последните две години во повеќе зборници од овие научни собири и во списанија од општествените науки. Книгата излезе на виделина минатата 2013 година, во издание на Центарот за балкански студии во Ниш. Оваа книга е подготвена во рамките на проектот што го раководеше професорот Љубиша Митровиќ под наслов „Традиција, модернизација и национални идентитети у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција“ што го реализира Центарот за социолошки истражувања на филозофскиот факултет во Ниш, а е финансиран од Министерството за просвета и наука на Република Србија. Оттука, не е случајно што авторот на книгата е насочен кон темите и прашањата на глобалниот и регионалниот развој со посебен осврт на Балканот и Србија. Како што пишува во Предговорот, во книгата се проблематизираат бројни прашања – во широк дијапозон од раскрсницата на современата наука преку противречните процеси на транзиција и глобализација, современата криза и проблемите на практикување на демократијата, геополитиката, геокултурата на мирот, односот меѓу традицијата и модернизацијата, демографските проблеми како што се миграциските движења, депопулацијата и демографското празнење на селата во Југоисточна Србија-проблеми карактеристични не само за Србија туку и за Македонија и пледоаето на авторот на книгата за афирмација на вредностите на културата на мирот, што ја покажува не само неговата компететност и стручност во анализата на овие проблеми, туку и неговата критичка и хуманистичка ориентација.

Од богатата и широка рамка на теми и прашања за кои авторот на книгата расправа, во оваа прилика накратко ќе се осврнам на следите: 1) социологијата на глобализација и глобализација на социологијата; 2) глобализацијата, десувверенизацијата и идентитетите; 3) глобалната криза и современата наука; 4) демократската политика на културата и културата на мирот на Балканот; 5) промените на општествената структура на село и демографските проблеми и 6) призивањето на Прометеј.

---

¹ Излагање на промоцији књиге проф. др Љубише Митровиќа *Социолошки огледи* (Ниш, Центар за балканске студии, 2013) на Педагошком факултету Универзитета „Св. Климент Охридски“ у Битољу, 11. априла 2014. године.

Глобализацијата, според Љубиша Митровиќ, е објективна појава генерирана од научно-техничкиот прогрес, јас би додал и о од распаѓањето на биполарниот блоковски свет. Глобализацијата, смета авторот на книгата е придобивка и израз на синергијата на современата наука и новите технологии, од една страна. Од друга страна, пак, таа ја иницира глобализацијата на светот на науката: градење на нови синтези и парадигми, превладување на хаосот на дисциплините низ развој на инердисциплинарни, мултидисциплинарни и трансдисциплинарни пристапи. Во современата социологија сè повеќе проучувачи на глобализацијата како посебно научно поле со настојување кон конституирање на посебна научна дисциплина – социологија на глобализација – во рамките на системот на современите социолошки дисциплини. Поред ова, според авторот, проучувањето на проблематиката на глобализација може да се заклучи дека е евидентен стремежот феноменот на глобализација од истражувачкото поле да се легитимира во педагошка-наставна дисциплина било во форма на социологија на глобализацијата или во форма на глобализациски студии. Доколку оваа дисциплина се оформи како социологија на глобализацијата, според Љубиша Митровиќ, таа би го истражувала овој феномен во контекстот на структурата и динамиката на современото светско општество, онака како ова општество го поима познатиот германски социолог Улрих Бек, како производ и производител на тоа општество-испитувајќи ги неговите манифестни и латентни функции-во Мертоновата смисла на зборот-во процесите на трансформација на современото општество-на неговиот пат од општество засновано врз концептот нација-држава кон постнационални констелации, односно формирање на човештвото како нова најширока форма на развој на светското постопштество. Сè повеќе има автори кои пишуваат за потребата на редефинирање на предметот на социологијата. При тоа, нагласува Љубиша Митровиќ, не се работи само за квантитативно проширување на нејзиниот предмет со нови истражувачки полиња, туку и за потреба на радикално редефинирање нивоата на социолошката анализа, као и создавање на нова интегрална парадигма. То е на истата линија што јас во статијата „Меѓусебното влијание на теоријата и истражувањето“ што треба да излезе од печат во зборникот на трудови посветен на седумдесетгодишнината од животот на истакнатиот професор и автор на оваа книга, професор Љубиша Митровиќ со предлог социолошката теорија која има три нивоа (микро мезо и макро) да се прошири уште со две: регионално и глобално (светско).

Глобализацијата како противречен процес, односно процес кој, според Ентони Гиденс; има светла и темна страна, влијае и врз *начнувањето на државните суверенитети* на средните и мали држави, процес познат како десуверенизација. Тоа се изразува на практичен и идеолошки план. Така, современите идеолози на глобализмот (Бжежински, Кајган, Купер, Летоук, Бернард Леви и други), напоменува Љубиша Митровиќ, денес под слоганот „човекови права“, а во интерес на мега капиталот, ја лансираат тезата за ерозија и „самрак на суверенитетот“, за ограничен суверенитет и деуверенизација на на-

ционалниот-државниот суверенитет, како што некогаш го застапуваше и практикуваше Леонид Брежњев- лидерот на Советскиот сојуз во седумдесетите и осумдесетите години на минатиот век, со тоа отворајќи пат на интервенционизмот, рушењето на меѓународниот поредок и право и засновање на „нов светски поредок, фактички неред“. Суверенитетот на националните држави во современоста, според сфаќањето на Љубиша Митровиќ, доживеа двоен удар: од надвор и од внатре. Однвдвор под влијание на прцесот на глобализација, а одвнатре со дезинтегративното делување на силите на ретрибализација и сепаратистичките движења. Сметам дека треба да се истакне јасно следното: надвор од идеолошките флоскули на спомнатите и други идеолози на глобализацијата и десуверенизацијата-начнувањето и губењето на суверенитетот се однесува и важи за средните и слаби држави, односно за државите кои се глобализираат , но не и за моќните и глобализирачки држави, држави кои се генератор на глобализирачки војни и војни произлезени во ерата на глобализација и кои ги одбележаа последната деценија од минатиот век и оваа деценија и пол од овој 21 век, без повидок дека тие не ќе ги обележат и следните две-три децении на овој век. Се разбира, овој противречен процес на глобализација негативно се одразува не само врз националниот и државниот суверентет на овие земји туку и врз нивниот идентитет , особеноу културниот. Културниот идентитет може да се разбере како образец на заеднички начин на живот и мислење, заедничко искуство врз кое се темелат формите и содржините на сознанието како и вредносно-референтната рамка, кои ѝ укажуваат на индивидуата, што е пожелно, а што не е од гледиштео на дадена култура. *Според типот на културата авторот на книгата, ја дава следната типологија на општества (традиционални, модерни и постмодерни) и типологија на идентитеска култура (монотипни/органиски етнички идентитети; плурален граѓански идентитет; отворен/ транскултурен, пројектен идентитет). Европскиот модел е плуралистички и сложен идентитет што се надоврзува на Европа на нации-држави, смета Љубиша Митровиќ. Тој се повикува на сфаќањето на Едгар Морен кој во својата студија „Како да се мисли Европа“ подвлекува дека европскиот идентитет го карактеризира дијалектиката на плурализам на култури, а не империјална супремација на културата на еден народ, То е на истата линија што го заклучува и Анри Мандрас врз основа на долгогодишното истражување на културите на европските развиени земји во кои утврдил мошне значајни разлики кои не се пречка за европската интеграција., туку богатство на човековата ризница. Социолошките истражувања на метаморфозата на идентитетите во постсоцијалистичките општества на Балканот (на пример, во Србија, Македонија и Бугарија/ изведени во 2004. и 2009. година) покажуваат екстремна поларизација на идентитетската свест помеѓу нагласената национална/етничка и значително европска ориентација , додека регионалниот идентитет е маргинилизиран во перцепцијата на анкетираниите лица., односно е потиснат во трет план на нивната групна идентификација и преференција, констатира Љубиша Митровиќ. Според него, тоа зборува не само за нераз-*

виената свест за регионален идентитет, туку и за неразвиените облици на регионална соработка. Се разбира дека европската интеграција на балканските земји би била побрза и поуспешна доколку нејзе и претходи успешна регионална интеграција и соработка.

Тргувајќи од ставот на еден од влијателните и често цитиран социолог – Имануел Волерстин, авторот на книгата Љубиша Митровиќ, покрај другото истакнува дека современиот свет е соочен со *глобална светска криза*, која има *структурален*, јас би додал и *системски* и *долгорочен* карактер. Таквиот карактер произлегува од идеологијата и практиката на неолибералниот капиталистички систем, криза која сама по себе не може да се раши. Со право истакнува Митровиќ, оваа криза денес се манифестира во форма на финансиска криза, транзициски хаос, зголемена општествена и регионална нееднаквост и бројни форми на сегрегација и судири, културна траума, да употребам еден термин од познатиот и влијателен полски социолог Пјотр Штомпка, морална аномалија, самрак на големите идеологии и излезни стратегии. Авторот на книгата воочува заострена противречност: современото општество живее во знакот на хипертехнолошки развој и на општествена стагнација и субразвој. Моќните нови производствени сили на научно-техничката револуција „впрегнати“ се да работат за богатото малцинство кое е протагонист на мегакапиталот, чии транснационални компании со посредство на процесот на глобализација подредувајќи го на својата интересовна логика во чие средиште е „профитот над човекот“ како што е насловена книгата на еден од најпознатите светски интелектуалци – Ноам Чомски. Во таков контекст, авторот на книгата поставува неколку клучни прашања, кои можат да бидат теми за истражувања или нови студии: дали во болното општество има здрава наука? Каква е позицијата на интелектуалецот? Поради што се помалку има интелектуалци и научна критика, а сè повеќе системска и апологетска интелигенција? Современата наука се наоѓа во состојба на раздробеност, поделеност на своето битие, смета Љубиша Митровиќ. Една од последиците на оваа криза, според неговото мислење, е кризата во развојот на самосвеста на современиот човек. Со светот на науката денес доминира дисциплинарен хаос, а нејзините протагонисти се заробеници на специјалистичката поделба на трудот. Покрај ова, во современата општествена наука сè уште доминира квантитативната неопозитивистичка методологија, изразена преку квантофренијата и анкетоманијата, а речиси се запоставени теренските, етнографските квалитативни и акциски истражувања, особено на овие балкански простори. Во така раздробената наука изгубено е чувството за холистички приод и во името на инструменталниот рационализам посмодернистите го исфрлија Хегеловото и Марксовото начело „вистината е целина и единсвена“. Науката има смисла само ако научниците се стремат да ја откријат вистината по рационален систематски начин со комплементарна употреба на квантитативни и квалитативни методи и со генерализација на добиените резултати. Откривањето на вистината и полобата на човекот, причините и последиците на неговата отуѓеност и потчинетост во зависност

од општествено историскиот контекст и надминувањето на општествените системи кои создаваат такви услови и кризи, општествената наука ја остварува својата хуманистичка и еманципаторска улога. Во оваа насока се движи и заклучокот на Љубиша Митровиќ кога пишува дека без промена на глобалната неолиберална стратегија и идеологија која денес доминира со светот, нема побрзо излегување на светското општество од кризата, ниту опоравување на балканските општества. Тој излезот го бара во социјалдемократската ориентација и стратегија на општествениот систем, други тоа го бараат преку стратегија на нов социјализам, како што се од овие простори Вјеран Катунариќ во книгата *Свијетски антибарбарус* (2013. година) или Зоран Видојевиќ во книгата *Порази и алтернативе*, што е во печат а имав чест да бидам еден од нејзините рецензенти или во моделот на држава на благосостојба на скандинавските држави што го заговараше спомнатиот влијателен социолог Имануел Волерстин. Како и да е мора научниците од општествените науки врз основа на истражувањата да трагаат по нови системски решенија и стратегии.

Еден број на критички истражувачи ги поставија следните прашања, смета Љубиша Митровиќ: дали од вртлогот на транзиција, Балканот ќе излезе искубан и онеспособен за сочувување на културната разноликост на национални идентитети и со тоа ќе биде блокиран за автономно формирање на својата стратегија на развој и регионална и европска интеграција? Дали во идната Европа, Балканот или балканските земји ќе претставуваат само нова сателитска периферија? Одговор на овие и слични прашања ќе даде историската практика, смета Митровиќ. Поради ова, тој подведува дека за балканските народи е мошне важно да држат до својата култура и нејзиниот развој, бидејќи таа е онаа основа за сочувување на идентитетот и будење на самосвеста со цел народите на овие простори не бидат едноставни епигони на туѓи рециклирани култури. Тргувајќи од ова, Митровиќ, со право истакнува дека на истиот начин како што треба да се бориме против различните форми на културен империјализам во смисла на Беверленовата забелешка на Маршаловиот план „ние ќе ви даваме зелени банкноти, ама вие ќе ги прифаќате нашите филмови, музика и култура“, (денес слоганот: ние ќе ивестираме во вашата земја, ама вие ќе ги емитувате нашите сервисни сапуници, музика и ќе имаме наши високообразовни институции), исто така треба да се бориме и против негативните последици на ретрадиционализацијата и ретрибализацијата на балканските култури. Во процесот на будење и развој на самосвеста за националниот и граѓанскиот идентитет на малите народи во глобалниот свет на современоста, незаменлива улога треба да одиграат науката, образованието, интелектуалците и одговорните масовни медиуми. Во оваа смисла, смета Митровиќ, неопходно е да се истакне улогата на интелектуалците во поимањето на Рајт Милс и Жан Пол Сартр, но и како Ергар Морен кого авторот на книгата го цитира „да се постават темелните проблеми на културата, граѓанството, демократијата, слободата и етиката. Љубиша Митровиќ се обидува да ја промисли хипотезата за дијалектичкиот однос помеѓу

мирот и демократијата како реални процеси во балканскиот контекст. Се чини дека сè повеќе постои јасна врска: као што нема демократија и развој без мир, така нема ниту мир без демократија. Тоа укажува дека Махатма Ганди бил во право кога изјавил: „Пат кон мирот не постои-мирот е патот“, наведува авторот на книгата. Многу автори пишуваат за феноменот на расипување на демократијата, за „заоѓање на демократијата“ (Зоран Видојевиќ), за нејзино редуцирање само врз една од многубројните нејзини димензии-најчесто врз регуларни и легитимни избори, а се запоставуваат другите димензии како што се слободата на изразување и мислењето, независно судство и медиуми и над сè начинот како се донасуваат клучните одлуки. Демократската политичка култура како сожерна вредност содржи со себе прометејско право на побуна и самоослободување, почитување на народниот суверенитет. Оттука и културата на мирот, според авторот, во себе содржи филозофија на животот на одржлив развој, респект кон различноста, мирољубива коегзистенција на сите народи, култури, цивилизации, дијалог и мултилог и споразумно и мирно решавање на судирите.

Во книгата, авторот со право мошне значајно внимание му посветува на *демографскиот проблем – депопулацијата во Србија*, посебно во југоисточниот дел. Демографскиот супстрат, т.е населението е основен елемент, фундамент на секое општество. Без него нема општество ниту развој. Оттука, според Љубиша Митровиќ, секое општество и заедница, народ или нација доколку го запостави прашањето на сопствената демографска репродукција, порано или подоцна ќе доживее криза, а често таквите општества се осудени на заостанување, пропаѓање, дури на исчезнување. Затоа се во право сите оние кои истакнуваат дека прашањето на демографската репродукција, е прашање над сите прашања, а посебно кога се работи за српската, како што истакнува авторот, а јас би додал и за македонската нација, клучно национално и државно прашање на нашиот опстанок, развој и напредок. Во современоста двете земји – Србија и Македонија се соочени со резултатите на деиндустријализација. Ако реал социјализмот врз стратегијата на стопански развој го испразнија и уништија селото, денес имаме модел и практика на транзиција што ги уништува работничката класа и нејзините синдикати, ја уништува средната класа – сите тие запливаа во сиромаштија од која во овие услови тешко можат да излезат. Оттука, авторот на книгата се залага за поопфатна и среднорочна и долгорочна национална стратегија за демографска, стопанска и општествена обнова и модернизација на современите наши општества.

Не е случајно што книгата „Социолошки огледи...“ завршува со осврт на книгата „Будење на Прометеј“ што претставува литературен обид со јазик на рефлексивно-медитативна поезија да се проговори за судбината на човекот и човештвото во современоста. Но, за поезијата на професорот Љубиша Митровиќ, ќе зборува почитуваниот Ректор и професор Златко Жоглев.

Книгата „Социолошки огледи...“ на истакнатиот професор Љубиша Митровиќ, претставува значаен придонес во социологијата не

само во Србија туку и во регионот во кој српскиот јазик не претставува бариера за комуницирање и разбирање. Таа е проникната со изразена социолошка имагинација во Рајт Милсовата смисла на зборот. Таа е теоријски втемелана и ја збогатаува социолошката теориска мисла. Зошто? Затоа што во не се дефинирани низа поими како што се: глобализација, идентитети, култура на мирот, десуверенизацвија, демократија итн, и обид овие поими да се поврзат, односно да се врежеат со што, според Роберт Мертон и се создава теоријата. Во оваа теорија влегуваат и хипотезите, многуте тиологии и тенденциски правилности што во книгата се формулирани; значи зналачки го употребува типолошкиот метод во Веберовата смисла на зборот. Книгата има и хевристичка вредност, што се состои во низа прашања кои можат да поттикнат за избор на теми за истражување за магистерски, докторски и други видови истражуваќи трудови. Се надевам дека книгата ќе предизвика интерес и среде социолошката јавност и пошироко во Македонија.

